

О.А. Чумаченко

кандидат історичних наук, директор Науково-дослідного інституту глобалізації та європейської інтеграції, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики КиМУ

СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І КИТАЮ: 10 РОКІВ ПОТОМУ

У статті досліджуються ключові питання у відносинах «стратегічного партнерства» Європейського Союзу та Китаю протягом останніх десяти років. Особлива увага звертається на інтереси сторін, на чинники, що сприяли або заважали розвитку відносин, головні сфери стратегічного партнерства на сучасному етапі.

Ключові слова: Європейський Союз, Китай, стратегічне партнерство, Спільна зовнішня і безпекова політика ЄС, Спільна безпекова і оборонна політика ЄС, економічна конкуренція тощо.

2003 рік був багатим на події для Європейського Союзу – як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Серед них було і започаткування структурованих відносин з Китайською Народною Республікою.

Заснування «стратегічного партнерства» між ЄС і Китаєм 30 жовтня 2003 року відбулось у момент збігання пріоритетів між двома акторами. Воно також збіглося з однією з найгірших криз у трансатлантичних відносинах, в основному через розбіжності з приводу війни США в Іраку і зовнішньополітичної позиції першої адміністрації президента США Дж. Буша-молодшого. Унаслідок партнерства, ЄС у складі 15 держав і Китай ухвалили три ініціативи, які привернули увагу американських політиків.

По-перше, декларація інавгурації стратегічного партнерства включила угоду про спільний розвиток проекту Galileo, керованої ЄС глобальної навігаційної супутникової системи і потенційної альтернативи досі домінуючої американської Глобальної системи позиціонування (GPS). Тоді ж

запропонована сума грошей для інвестицій і кількість проектів, що їх планувалося запустити, перетворювало Китай на найважливішого партнера- нечлена ЄС у проекті [1].

По-друге, держави-члени ЄС, які були зацікавлені в участі Китаю в проекті Galileo, також запропонували почати обговорення скасування ембарго ЄС на китайську зброю, уведеного після розгону Народно-визвольною армією Китаю студентів на площі Тяньаньмень у червні 1989 року. Крім відправки потужного політичного меседжу, скасування ембарго полегшило б для обох партнерів розвиток співпраці в космічній галузі завдяки подвійному використанню космічної техніки [2].

По-третє, оскільки двостороння торгівля перебувала на підйомі, Народний банк Китаю взяв на себе неофіційне зобов'язання щодо подальшої диверсифікації своїх резервів іноземної валюти – від долара до євро. Підтримку єдиної європейської валюти і супутникової системи Galileo в контексті створення стратегічного партнерства ЄС-Китай, таким чином, можна розглядати як частину традиційної китайської стратегії підтримки європейської інтеграції для того, щоб убити клин між західними союзниками [3].

Восени 2003 року політики ЄС були впевнені, що така політика залучення сприятиме зміцненню довіри між двома партнерами і підштовхне Китай до розвитку за західним зразком. У тому ж ключі, в Пекіна були великі очікування від ЄС, вважаючи, що сильніша й об'єднана Європа могла б працювати з Китаєм, щоб створити новий мультиполярний світовий порядок з метою протидіяти «гегемонічному» статусу США. Наступними роками, однак, зростало взаємне розчарування з обох сторін.

З 2003 року ці два партнери багато в чому змінилися – зокрема, з точки зору їхньої відносної потужності, впливу й політичних уподобань у зовнішній політиці. Одним з безпосередніх наслідків розширення ЄС 2004 року, у який були включені десять, переважно проатлантично налаштованих центрально-східних європейських держав, стало рішення Ради влітку 2005 року відкласти пропозицію про зняття ембарго ЄС на постачання зброї з Китаю. Оскільки пропозиція зняття ембарго спочатку викликала рішучий супротив США та їхніх азійських

союзників, цей крок був добре прийнятий у Вашингтоні, але викликав у Пекіна зневіру, і китайські керівники припинили дивитися на ЄС як на можливого партнера для протидії домінуванню США. Для того, щоб рухати відносини вперед після безвиході ембарго, ЄС і Китай згодом установили стратегічний діалог у грудні 2005 року [4].

Наступний раунд розширення ЄС стався 1 січня 2007 року, зі вступом Румунії та Болгарії. Це вплинуло на економічні відносини ЄС і Китаю. Загальний номінальний ВВП КНР перевищив аналогічний показник Німеччини 2007 року, обігнавши Італію 2000 року, Францію – 2002 року і Великобританію – 2006 року. Тоді як китайсько-європейські відносини зростали в глибину і ширину, одночасно почали з'являтися серйозні неправильні уявлення та відмінності з таких питань, як торгівля, технології трансферів і права людини. Європейці почали звинувачувати Пекін в недобросовісній торговій практиці, штучній підтримці слабкої валюти і введення політичних перешкод, тоді ж як китайська влада критикувала ЄС за відмову в наданні статусу ринкової економіки Китаю в межах СОТ [5]. Для з'ясування цих та інших спірних питань ЄС і Китай запустили на високому рівні економічний і торговий діалог у Пекіні в квітні 2008 року [6].

У липні 2008 року відбувся ще один удар по відносинах, що виник разом із рішенням Європейської комісії виключити китайських підрядників з другої стадії Галілео. Це рішення було прийняте після підрахунків Єврокомісії і виявлення недобросовісної конкуренції з боку Китаю, відсутності належного захисту прав власності та взаємності у сфері державних закупівель Китаєм. Це тоді призвело до найпомітнішої зупинки у відносинах ЄС-Китай у межах «стратегічного партнерства», створеного 2003 року.

Проблема прав людини і тибетське питання також затьмарили відносини. У березні 2008 року після жорсткого придушення китайською владою заворушень, що вибухнули в Лхасі, президент Європейського парламенту Ханс-Герт Поттерінг закликав ЄС розглянути можливість бойкотування церемонії відкриття Олімпійських ігор у Пекіні в серпні 2008

року на знак протесту проти тривалого порушення прав людини та основних свобод з боку китайського режиму. Багато провідних європейських лідерів того часу (серед них Ангела Меркель, Гордон Браун, Сільвіо Берлусконі й Дональд Туск) не були присутніми на церемонії відкриття. Як китайський уряд, так і китайське населення в цілому сприйняло це як зневагу до всіх реформ, здійснених у КНР від кінця 1970-х років. Щорічний саміт ЄС-Китай, запланований на листопад 2008 року, було відкладено на прохання китайського уряду. Тоді китайсько-європейське стратегічне партнерство сягнуло найнижчої точки [6].

Початок кризи єврозони, проте, надав нового імпульсу, а також вказав на нові пріоритети для двостороннього партнерства ЄС-Китай. На відміну від англо-американських банків і хеджевих фондів, що поширювали скептицизм щодо євро, китайські лідери постійно були налаштовані оптимістично: застосовували державне регулювання в низці випадків, щоб заспокоїти фінансові ринки і переконати європейських лідерів у тому, що вони будуть продовжувати купувати облігації єврозони і підтримувати єдину європейську валюту [7]. Це було і дотепер рухає потребу пошуку нових, але безпечних інвестицій для нарощування валютних резервів Китаю, диверсифікувати ризики від застосування долара і підтримувати економіку регіону, яка стала найважливішим експортним ринком Пекіна.

Китайська підтримка євро також продиктована політичними міркуваннями з боку китайського керівництва, зацікавленого в подоланні кризи єврозони через призму їхнього давнього бажання мати за партнера сильнішого та єдиного ЄС, який міг би працювати спільно з КНР на противагу американській гегемонії і кинути виклик пануванню долара у світі.

У березні 2009 року, у розпал кризи євро, керівник Народного банку Китаю недвозначно закликав до створення нової міжнародної резервної валюти, відтак знову заявляючи про підтримку євро з боку Китаю. З літа 2011 року Китай прискорив диверсифікацію наявних у нього валютних резервів до такого ступеня, що нині, номіновані в євро активи становлять близько 30%

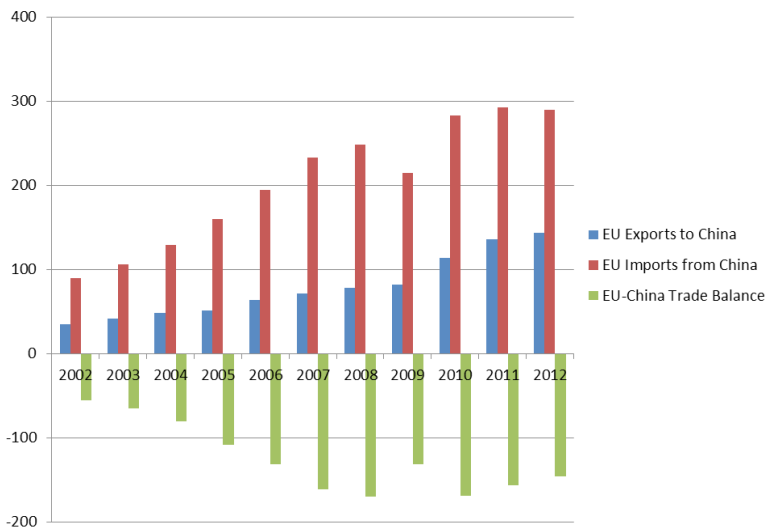
від загального обсягу іноземних валютних резервів Пекіна (а це близько \$3500 трильйонів, і є найбільшими у світі). Оскільки цей процес не був одностороннім, деякі уряди євросони та інститути ЄС, у зв'язку з посиленням спекуляції, спостерігали й вітали китайську взаємодію, застосовуючи активну грошову дипломатію. Від моменту свого створення в травні 2010 року Європейський фонд фінансової стабільності (EFSF), який було замінено на Європейський механізм стабільності (ESM) у жовтні 2012 року, активно прагне китайської підтримки, отримання конкретних обіцянок на купівлю облігацій проданих з аукціону EFSF / ESM € 440 млрд. у фонд порятунку Португалії, Ірландії та Греції. Крім того, Китай уже виявив інтерес до інвестування достатньо гарантовано і безпечно (тобто з рейтингом AAA) єврооблігацій – якщо і коли вони стануть реальністю [7].

Хоча втручання Китаю допомогло зберегти євро на плаву (факт, визнаний провідними інвесторами, такими, як Джордж Сорос та ін.), його участь була досить вибірковою. Пекін поступово переорієнтував основні обсяги покупок облігацій євросони від периферійних країн до безпечніших основних членів, зокрема Німеччини. У цілому, монетарна діяльність Китаю зробила китайсько-європейське стратегічне партнерство сильнішим унаслідок переслідування спільного інтересу: виживання євросони та спільної валюти [6].

Нині два партнери тісно пов'язані між собою. Між 2002 і 2012 роками, загальний обсяг торгівлі між ЄС і Китаєм збільшився від € 125 до приблизно € 434 млрд. Однак таке різке зростання в комерційних відносинах ЄС і Китаю також призвело до значних диспропорцій. Дефіцит торгового балансу ЄС з Китаєм, наприклад, є найбільшим двостороннім дефіцитом Євросоюзу з будь-якою однією країною і за той же період часу збільшився від € 55 млрд. у 2002 році до € 146 млрд [6].

Таблиця 1.

Торгівля товарами ЄС з Китаєм (2002–2012)

Значення в мільярдах євро. Джерело: European Union Institute for Security Studies [6].

Європа в цілому програє в конкурентній боротьбі Китаю, оскільки все більше й більше китайських продуктів тепер безпосередньо конкурують з європейськими. Як показує Додатковий індекс для європейського і китайського експорту (економічний показник вимірювання відносної конкурентоспроможності), ЄС зараз перебуває в прямій конкуренції з Китаєм на 35% від 5775 видів товарів порівняно з 15% 2000 року. Тим не менше, тоді як деякі галузі занепадають, інші зростають, а прибуток європейських компаній у Китаї неухильно зростає впродовж останнього десятиліття, досягнувши близько € 16 млрд. 2012 року.

Кількість і якість двосторонніх потоків інвестицій також зростає. На Китай припадає близько 2–3% від загального обсягу європейських інвестицій за кордоном, тоді як Європа представляє 5–6% зовнішніх іноземних прямих інвестицій в Китаї. У березні 2012 року китайський уряд також увів 30 мільярдів доларів у Китайську інвестиційну корпорацію (Китайський фонд національного добробуту), які будуть використовуватися спеціально для придбання промислових і стратегічних активів у Європі [6].

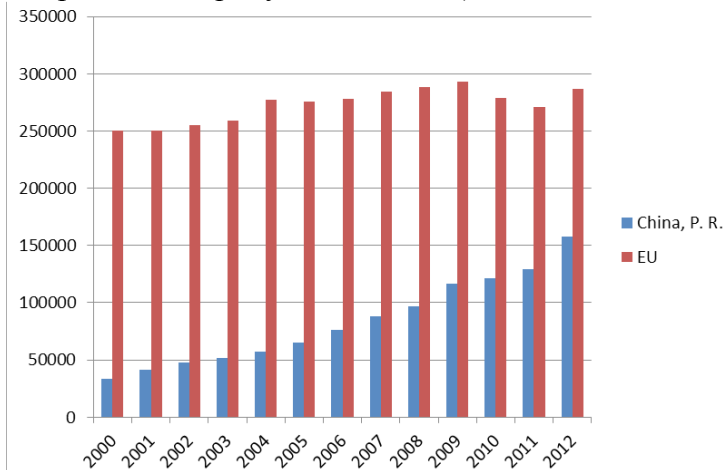
Політичні відносини ЄС-Китай підтримуються останніми роками і нині включають взаємодію у сферах зовнішньої політики, питань безпеки та глобальних проблем, таких, як зміна клімату і міжнародно-економічне управління. Роль Китаю в межах G-20 зростає, так само, як і в МВФ (де Європа в цілому, навпаки, щосили намагається здійснювати внутрішні реформи, які допомогли б збалансувати представництво між Заходом і «рештою»). Тим часом, «стратегічне партнерство», започатковане в 2003 році, також стало високо інституціоналізованим: одночасно із щорічними самітами ЄС-Китай нині працює Стратегічний діалог високого рівня ЄС-Китай. Проблеми, які обговорюють партнери під час їх регулярних зустрічей, організовані навколо таких питань: політичний діалог, економічний і галузевий діалоги (їх нині понад 80), і діалог люди-до-людей [8].

На думку експертів з Інституту Євпроєйського Союзу з вивчення безпеки економічні чинники будуть продовжувати формувати кістяк відносин ЄС-Китай [5]. Двостороння угода про вільну торгівлю (ФТА) може стати реальністю в найближчі кілька років, що призведе до подальшого економічного зростання і створення робочих місць. І все ж у військово-політичній сфері є найбільший потенціал для зміцнення довіри між двома сторонами. Хоча цей вимір, як і раніше, перебуває в зародковому стані, він вартий серйозної уваги як потенційний елемент стратегічного партнерства в майбутньому, передусім з урахуванням тієї різниці, що така співпраця могла б сприяти глобальній безпеці в цілому.

Європейський Союз й досі значною мірою сприймається як, переважно, цивільна влада, й існують сумніви щодо потенціалу ЄС як повноцінного гравця у військово-політичних справах. І все ж, за даними СІПРІ, об'єднані витрати на оборону ЄС в 2012 році становили \$ 287 млрд. (1,7% ВВП ЄС), поступаючись тільки США. Хоча такі агреговані показники не розповідають про всю історію (з кожного боку), знову ж таки за даними СІПРІ, оборонний бюджет Китаю в 2012 році становив близько 158 млрд. доларів – тоді як китайська влада стверджує, що він становить близько \$106 млрд. – це 2% від ВВП [9].

Таблиця 2

Витрати на оборону Китаю і ЄС (2002–2012)

Значення в млн. євро. Джерело: European Union Institute for Security Studies (за даними СІПРІ) [6].

Якщо б його держави-члени захотіли, ЄС міг би ефективно залучити Китай до політичних і військових справ. Після набуття чинності Лісабонського договору і створення Європейської дипломатичної служби, розпочався безпековий діалог з Пекіном. З 2011 року міністр закордонних справ ЄС баронеса Кетрін Ештон також регулярно зустрічається з китайським міністром оборони, тоді як голова Військового комітету ЄС бере участь у паралельному діалозі зі своїм колегою в НВАК.

Між ЄС і Китаєм діалог відображає ініціативи деяких окремих держав-членів ЄС. Франція, Великобританія та Німеччина, наприклад, мають так званий «стратегічний діалог» з Пекіном, доповнений підготовкою китайських військових офіцерів і взаємними візитами на високому рівні. Китайсько-французьке і китайсько-британське співробітництво також включають об'єднані військово-морські пошуково-рятувальні навчання.

ЄС і Китай уже працюють разом у сфері запобігання конфліктів, регулювання криз і постконфліктної стабілізації.

EUNAVFOR поблизу берегів Сомалі вже випробував практику співпраці між військово-морськими силами деяких країн-членів ЄС і Китаєм. Миротворці з двох сторін працювати під прапором ООН у Лівані, а також в інших поточних операціях ООН-ЄС (ДРК, Південному Судані, Малі).

Майбутнє співробітництво може також включати:

- структурований механізм діалогу між Військовим комітетом ЄС і Народно-визвольною армією Китаю, включно з призначенням радника у сфері оборони і безпеки у Представництві ЄС у Пекіні;
- підтримка участі Китаю в місіях Спільної безпекової і оборонної політики ЄС, зокрема, в Африці й на морі;
- цільові спільні військові дії, серед іншого в боротьбі з піратством і в гуманітарних рятувальних навчаннях і операціях [6].

Нині не існує таких суперечливих питань між Китаєм і ЄС, які могли б призвести обидві сторони до військової конфронтації. ЄС можуть безперешкодно укладати альянси в Азії і залучати Китай до політичних і військових справ, залишаючись вірними союзниками США та конструктивними партнерами АСЕАН. На думку політичних аналітиків, якби ЄС міг розвивати відносини як з його традиційним американським союзником, так і з новим китайським партнером, це б створило більші можливості для сприяння забезпечення глобальної безпеки, а ЄС відіграв би конструктивнішу роль (як посередник у налагодженні діалогу й побудові можливостей) для зниження глобальної й регіональної напруженості, зокрема, між Вашингтоном і Пекіном [6]. Це зробило б партнерство ЄС і Китаю дійсно «стратегічним», а також підготувало б ґрунт для такого необхідного тристороннього механізму діалогу США-ЄС-Китай.

Література

1. Sixth China-EU Summit Beijing, 30 October 2003. Joint Press Statement Brussels, 30 October 2003. 13424/03 (Presse 298) [Електронний ресурс] – Режим доступу :

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/77802.pdf

2. Archick K, Grimmett F.R., Kan Sh. European Union's Arms Embargo on China: Implications and Options for U.S. Policy [Электронный ресурс] / Federation of American Scientists. – Режим доступа : <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL32870.pdf>
3. Men Jin. EU-China Relations: Problems and Promises [Электронный ресурс] / University of Pittsburg. Archive of European Integration. – Режим доступа : <http://aei.pitt.edu/9060/1/MenEUchinaLong08edi.pdf>
4. Smith Michael, Xie Huaixian. The European Union and China: The Logics of 'Strategic Partnership' [Электронный ресурс] / Journal of Contemporary European Research. – 2010. – Vol. 6. – №4. – Режим доступа : <http://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/277/248>
5. Willis A. China Losing Interest in Early 'Market Economy Status' [Электронный ресурс] / EU Observer. – 2010. – Режим доступа : <http://euobserver.com/china/31528>
6. Casarini Nicola. The EU-China partnership: 10 years on [Электронный ресурс] / European Union Institute for Security Studies. – Briefs. – №35. – 2013. – 11 October. – Режим доступа : <http://www.iss.europa.eu/publications/detail/article/the-eu-china-partnership-10-years-on/>
7. Aileen Wang, Edwards Nick. China to keep investing in euro zone debt: China central bank [Электронный ресурс] / Reuters. – 2012. – Feb 15. – Режим доступа : <http://www.reuters.com/article/2012/02/15/us-china-europe-idUSTRE81E07J20120215>
8. Barton Benjamin The EU-China Strategic Partnership: Counter-Piracy Cooperation Game-Changer? [Электронный ресурс] / E-International Relations. – 2013. – June 3. – Режим доступа : <http://www.e-ir.info/2013/06/03/the-eu-china-strategic-partnership-counter-piracy-cooperation-game-changer>
9. SIPRI Yearbook 2013. Armaments, Disarmament and International Security. Summary [Электронный ресурс] / Stockholm International Peace Research Institute. – Режим доступа : <http://www.sipri.org/yearbook/2013/files/SIPRIYB13Summary.pdf>

This article examines the key issues in the relationship of «strategic partnership» of the European Union and China over the past decade. Particular attention is paid to the interests of the parties, the factors that contributed or hindered the development of relations, the main areas of today's strategic partnership.

Keywords: European Union, China, strategic partnerships, Common Foreign and Security Policy, Common Security and Defence Policy of the EU, economic competition.

В статье исследуются ключевые вопросы в отношениях «стратегического партнерства» Европейского Союза и Китая в течение последних десяти лет. Особое внимание обращается на интересы сторон, на факторы, способствовавшие или мешающие развитию отношений, главные сферы стратегического партнерства на современном этапе.

Ключевые слова: Европейский Союз, Китай, стратегическое партнерство, Общая внешняя и политика безопасности ЕС, Общая политика безопасности и обороны ЕС, экономическая конкуренция.